

השיעור השבועי

גיליון מספר 488

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בביה"כ היזדים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

הרב המקדים: הר"ר א' אליעזר שמחה וייס שליט"א
רב אורח: הר"ר ג' יוסף שלוש שליט"א

כתב ועורך השיעור:
הרב דכיר פריץ שליט"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
19:06	18:22	17:31	תל אביב
19:03	18:20	17:29	חיפה
19:04	18:22	17:30	באר שבע

כי תשא | ט"ו אדר תשפ"ה

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 053-4774733

הלכות פורים - ב

פורים משולש. סעודה בירושלים ביום ששי. טעמים למצות משלוח מנות, ונפקא מינה. זמן הסעודה לפרזים. טעה ואמר "על הניסים". ויזוי בט"ז אדר לפרזים. אבל בסעודת פורים. הנצרך לנקביו לא נחשב הפסק. לענות אמון אחר המברך "שהחיינו" בבוקר, או אחר המברך "הרב את ריבנו" ביחיד. קידוש בבית כנסת

פורים משולש

א. כידוע בכל המקומות חוגגים השנה את יום פורים ביום ששי, מקרא מגילה, משלוח מנות, מתנות לאביונים, וסעודת פורים. ובירושלים יש דין מיוחד, שביום ששי קוראים את המגילה ונותנים מתנות לאביונים, כי עיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה (מגילה ד), ובשבת אומרים "על הניסים" בתפלה ובברכת המזון, וכן מוציאים שני ספרים וקוראים "ויבא עמלק". וביום ראשון עושים משלוח מנות וסעודת פורים. יש אומרים שבירושלים עשה משלוח מנות גם ביום ששי, לחוש לדעת הכנסת הגדולה (סי' תרפח) בשם הרב תיקון יששכר - היה בדרו של מרן הבי"ל לפני קרוב ל-500 שנה - וכן הגאון החזון איש (סי' קה אות א). ויש חולקים וטוענים שמהגמרא משמע שדוקא מתנות לאביונים קשור למקרא מגילה, אבל משלוח מנות לכאורה קשור לסעודת פורים.

שני טעמים למשלוח מנות

ב. כידוע שיש שני טעמים למה עושים משלוח מנות, טעם אחד כתב בספר תרומת הדשן (סי' קיא) - היה בסוף הראשונים - שזה כדי לסייע למי שאין לו סעודת פורים, כמו האברכים שעשו להם קיצוצים ופגעו להם בתקציב המעונות. טעם שני כתב מהר"ש אלקבץ - שחיבר את ה"לכה דודי", היה בדרו של מרן הבי"ל - בספרו מנות הלוי (אסתר ט, יט. דף רח ע"א), שהוא כדי להרבות אהבה ואחווה שלום ורעות, שאם יש מישהו שיש לו מתח אתו, נותן לו משלוח מנות וכך עושה קירוב לבבות. מספרים על מהר"ש אלקבץ שכאשר היה מאורס, כלתו הביאה לו בפרים משלוח מנות מיוחד, אבל הוא היה עני, ומה יחזיר לה, לכן שלח את חיבורו על מגילת אסתר "מנות הלוי", ולא כדי לצאת בזה ידי חובה, כי למצות משלוח מנות צריך לשלוח אוכל ולא ספר וכדומה.

נפקא מינה בין הטעמים

ג. בילקוט יוסף (פורים ע"ו תרפח), הבאנו 46 נפקא מינה בין הטעמים, כגון בין שצריך שהמקבל ידע מי שלח את המשלוח מנות. היום יש כל מיני מוסדות

1 **מדברי הרב אליעזר שמחה וייס שליט"א:** זכיתי להיות על יד מרן הראשון לציון שליט"א במועצת הרבנות הראשית, כשש שנים, וזו היתה חוויה גדולה, למדתי מה זה שלחן ערוך, מה זה מרן הרב עובדיה, איך שזה משפיע על כל החיים. למדתי על מרן שכל כולו תורה, הפוך בה והפוך בה. ולמדתי ממרן שליט"א עוד דברים. הרב הוא אור לכל אחד ואחד מהרבנים, וימשיך להיות אור, הוא המנהיג שלנו, ונשאל אותו. יה"ר שיאריך ימיו על ממלכתו. ברצוני להודות לכבוד הרב על כל מה שנתן ונותן לעם ישראל, לתורת ישראל, הרב חיזק את עם ישראל, ובע"ה נמשיך להיות תלמידים שלכם, נמשיך ליהנות מאורו של מרן הרב יצחק יוסף. **מדברי הרב יוסף שלוש שליט"א:** ברשות הגאון הגדול מרן הראשון לציון שליט"א, מורנו בעבר ומורנו בעתיד, כל הזמן ידריך אותנו בע"ה עד ביאת משיח צדקנו. בעבודת הרבנות יש פנים תקיפות ויש פנים רכות, כשמדברים עם ציבור, מדברים מתוך אהבת ישראל. ומצד שני כשנבאים להעמיד הדת על תילה, עומדים חזק על מה שצריך לעמוד, כמובן בעיתוי נכון ובשפה ברורה. להיות חבר מועצת

שמפרסמים ברדיו שאוספים כסף למשלוח מנות ומתנות לאביונים, והם נותנים ביום פורים, ושאלו אותנו אם אפשר על פי ההלכה? אבל משלוח מנות צריך לדעת מי נתן, כי המקבל יחשוב שהמוסד נתן ויאהב את המוסד, וצריך לאהוב את הנותן, לכן צריך לומר את שם הנותן. אבל לפי הטעם שמצות משלוח מנות היא כדי לדאוג למי שאין לו סעודת פורים, סוף סוף נתן לחבירו קופסת טונה ויין וכדומה, ויצא ידי חובה. אך יש לחוש לטעם השני, דכיון שאהבה ואחווה אין כאן, צריך לדעת מי נותן המשלוח מנות. וכן אם נתן לחבירו משלוח מנות, וחבירו מחל, ואינו רוצה לקבל, האם הנותן יצא ידי חובה או לא? אם משום סעודת פורים, לא יצא, כי צריך שיהיה לו לסעודה, ואם בשביל להרבות אהבה ואחווה, עצם הדבר שנתן לו הירבה אהבה, ויצא ידי חובה. וכן נפקא מינה לנידון שלנו לגבי פורים משולש, שעושים סעודת פורים ביום ראשון, ואם כן גם משלוח מנות צריך להיות ביום ראשון, כדי שיהיה אוכל לסעודת פורים, ואם כמו הטעם להרבות אהבה ואחווה, אפשר גם ביום ששי שיש מקרא מגילה ומתנות לאביונים [ועוד נפ"מ, אם שלח לחולה סוכר מאכלים מתוקים שאינם ראויים לו, אם יצא י"ח או לא. ועוד נפ"מ, אם שלח מוצרים שיש עליהם הכשר שהמקבל אינו אוכל מהכשר זה, אם יצא י"ח או לא].

משלוח מנות בירושלים

ד. מרן השלחן ערוך (סי' תרפח סעיף ו) לא כתב מפורש לגבי משלוח מנות, ורק דיבר על סעודת פורים שעושים אותה ביום ראשון. וכתב החזון איש, שלגבי סעודת פורים אין להרהר אחר השלחן ערוך, למרות שגם זה שנוי במחלוקת, אבל לגבי משלוח מנות, ישלח ביום ששי. מי שרוצה לחוש לכך, מה יש בזה, יתן גם ביום ששי, ובפרט שגם הכף החיים (אות מה) הביא דעות הסוברות כן.

סעודת פורים בירושלים

ה. הרמ"א בדרכי משה (סי' תרפח אות ג) הביא בשם הר"ן (מגילה ג. ד"ה מתני'), שכאשר מקדימים לקרוא את המגילה ביום ששי, מכל מקום את הסעודה עושים ביום

הרבנות הראשית זו לא שררה כלל ועיקר, יש עבודה ואחריות ומורא, ראינו אצל מרן זצ"ל שהיה מסור לעם ישראל בצורה שלא ניתנת לתאר. מרן היה שקוע בתורה, כמו שמר אבי ע"ה סיפר שלא מש ענינו מהגמרא כבר מקטנות, כמה תורה למד וכמה ספרים חיבר, אבל כשהיה צריך להשקיע בעם ישראל - השקיע. יהי רצון שמרן הראשון לציון שליט"א ינהיג אותנו עד ביאת גואל צדק, כל דבר נשאל ונתייעץ עמו, רק הוא מורנו ורבנו!

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לחברי מועצת הרבנות, הרב הגאון מעוז ומגדול הרב שמחה וייס, וכן הרב הגאון הרב יוסף שלוש שליט"א. הם היו חברי מועצת הרבנות כשהייתי בתפקיד, וכעת ממשיכים ביתר שאת ביתר עוז. ב"ה יש להם שיקול דעת טוב, והיו פעילים בוועדות, יחד עם הרב יצחק לוי רבה של נשר. תלכו בדרכו של מרן, ולא תגורו מפני איש. יש לנו הקב"ה בשמים, אם ההלכה שאסור - אסור, ואם מותר - מותר. אשריכם ואשרי חלקכם. תמשיכו ליכות את הרבים ותעשו עוד כהנה וכהנה.

ראשון, וכתב שיש חולקים, וסבירא להו שעושים הסעודה בערב שבת - ביום הקריאה, ובכל בו (סי' מה) כתב כדברי הר"ן. ע"כ. ותמיד כשפוסק מסיים הלכה בשם אחד הפוסקים, כך סובר להלכה, ונמצא שגם הרמ"א פסק כדעת הר"ן והכלבו, לעשות את הסעודה ביום ראשון, וכדעת מרן. אמנם המאירי (מגילה ה.) כתב שעושים את הסעודה ביום ששי², וירושלמי שרוצה לחוש לדברי המאירי, או החולקים שהביא הדרכי משה, יעשה סעודה ביום ששי בבוקר, וכן משלוח מנות. אבל זו חומרא בעלמא, ומהדין המנהג פשוט כמו השלחן ערוך, לא זויס מדבריו, שכתב בסעודת פורים עושים ביום ראשון. וגם משלוח מנות ביום ראשון. ורק מקרא מגילה הוקדם ליום ששי מחמת הגזרה שמא יטלטה, ומתנות לאביונים נגרר אחריה. לכן גם אם מחמיר לעשות סעודה ומשלוח מנות ביום ששי, לא יפרסם: אני מחמיר! אלא יעשה בצנעא, ולא ברבים.

זמן הסעודה לפרזים

ו. בשאר ערי הארץ³ עושים סעודת פורים ביום ששי, ומתי בדיוק הזמן הנכון לעשות? לפי הקבלה בכל שנה צריך לעשות בבוקר מוקדם, וזריזים מקדימים למצוות, וכך מרן זצ"ל היה נוהג, וכל שכן השנה שפורים חל ביום ששי. ומי שהתעכב, בבוקר היה טרוד במשלוחי מנות וכו', יעשה את הסעודה גם אחרי מנחה. בשלחן ערוך הלכות קידוש (סימן רע"ד) מובאת אפשרות לפרוס מפה ולקדש, שכתב בזו הלשון: אסור לטעום כלום קודם שיקדש, אפילו מים. ואפילו אם התחיל מבעוד יום, צריך להפסיק, שפורס מפה ומקדש. ואם היו שותים יין תחילה, אינו אומר אלא קידוש בלבד בלא ברכת היין, ואחר כך מברך ברכת המוציא. ע"כ. ומרן דיבר לגבי שבת שבכל השנה, שאם ישב ואכל ביום ששי, ופתאום אמרו לו ששקעה החמה, פורס מפה ומקדש, וזו גמרא בפסחים (ק): רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא. אייתו תכא קמיה, פרס מפה וקידש. ופירש רש"י, שהיו מסובין על השלחן בערב שבת, וקידש עליהן היום, ופרס מפה וקידש. ע"כ.

עיקולי ופשורי

ז. ברם בדין פורס מפה ומקדש יש כמה נידונים, האם צריך ליטול ידיים או לא? תלוי אם שמר את ידיו. והאם צריך לברך שוב על הנטילה ועל הלחם? והאם צריך לפרוס מפה על כל השלחן או רק על הלחם משנה? והאם צריך שיהיה לכל אחד לחם משנה, או מספיק שיהיה למברך? והאם מברך על היין בקידוש? ומה מוכיז בברכת המזון, רצה ועל הניסים, או רק רצה, או רק על הניסים? יש בכל זה מחלוקות, ולכן לכתחילה לא עושים דבר כזה. ומעניין שכתב המאירי (פסחים קא. ד"ה זה, כתובות ז) שכך היה מנהגם, שכאשר חל פורים ביום ששי, היו מתפללים מנחה ויושבים לאכול מבעוד יום, ואחר השקיעה פורסים מפה ומקדשים. והוסיף וכתב שאומרים "על הניסים" בברכת המזון, [א.ה. ונימק שאף שהולכים אחר שעת הברכה, יש לומר "על הניסים" גם בט"ו שהוא יום נס, וגם לדין יש לבאר] דבתר תחילה אזלינן, אבל לא התייחס להזכרת רצה והחליצנו, שהרי מברכים ברכת המזון על שתי הסעודות. ולכאורה אם מוכיז "על הניסים", לא יזכיר "רצה", שלא יהיה תרתי דסתרי.

הכרעת מרן זצ"ל

ח. בשו"ת יביע אומר חלק י"א (תאו"ח סי' פג) כתב תשובה על זה, והביא שכדברי המאירי כן כתב בספר נהר מצרים (הלכות פורים סעי' יג), שהמנהג היפה והנעים לעשות הסעודה בערב אחר תפלת מנחה, ובאמצע הסעודה פורס מפה ומקדש, ואוכל סעודת שבת. ושכן כתב מהריק"ש (ר"ס תרצה) - בן דורו של מרן הב"י. וכן כתב הזרע אמת ח"ג (סי' עט) - לפני כ-250 שנה. ומכל מקום כתב מרן זצ"ל שלכתחילה לא ינהג כך ולא יכנס לכל הספיקות הנ"ל, אלא יאכל את הסעודה מוקדם. ומה שכתב הזרע אמת שכשאוכל סעודת פורים סמוך

² בספר אור לציון (ח"ד עמ' שלג) כתבו, וראה גם בדרכי משה שם אות ג' בשם המאירי והר"ן. אבל בזמן הרמ"א כלל לא נדפס המאירי, ובדאי שלא הביאו. זו אחת הראיות למה שכתב מרן זצ"ל (ביבי"א ח"ט האו"ח סי' קח, וח"י החו"מ סי' א) שלאנו מר ברביה דרבינא חתים עליה. פעמים רבות שהעורכים לקחו את המהלך משו"ת יחווה דעת, אבל מעולם לא מזכירים את שמו הטוב. למה לא להזכיר? אם חכם בן ציון היה כותב, היה מציין, ראיתי לידידי ביחווה דעת או ביביע אומר. כשמרן אמר את דבריו על הספר אור לציון, הוא הגן על כבודו, כי יש שם דברים תמוהים, והלא חכם בן ציון היה אדם כל כך גדול, היה חברותא של מרן, ומרן העריך אותו ואהב אותו מאוד.

לסעודת שבת, האצטומכא פתוחה ומקיים עונג שבת (ע"ש סי' רצ"א ס"ג), ומה שאין כן כשאוכל מוקדם יותר. הגם שלא אוכלים סעודה ביום ששי מתחילת שעה עשירית, כדי שיכנס תאב לשבת (ש"ע סי' רמט ס"ב), אבל מהדין גם אם לא אכל עד שעה עשירית, מקיים את הסעודה כל היום, כי זו סעודת מצוה בזמנה, וכמו ברית מילה או פדיון הבן, שאף שלכתחילה יעשה את הסעודה מוקדם, כמו שכתב הרמ"א (סי' תרצה ס"ב) לגבי סעודת פורים שחל ביום ששי, אבל אם התעכב, במקום מצוה לא אסרו חכמים, וכמו שכתב הרמ"א עצמו (סי' רמט ס"ב), ולגבי פורים זה עדיף מאשר שיפרוס מפה ויקדש, וכמו שכתב ביביע אומר.

הזכרת "על הניסים" בירושלים

ט. בירושלים מזכירים "על הניסים" בשבת, אבל ביום ששי לא מזכירים, ובליל ששי כל אחד בא לבית הכנסת עם המגילה בידו, ועלול להתבלבל ולחשוב שכעת פורים ואומרים "על הניסים", ולכן הגבאי ידפוק ויכריז לפני ערבית: לא להזכיר "על הניסים". ואם בדיעבד טעה והזכיר "על הניסים", יש מחלוקת אם נקרא הפסק, וכתב מרן השלחן ערוך (סי' קח ס"ב), שמי שאמר מעין המאורע ביום רגיל, כגון שחשב שראש חודש, כמו שסיפרתי לכם על אחד שקיבל משכורת בערב ראש חודש, וחשב שראש חודש, ואמר יעלה ויבא... בדיעבד לא נחשב הפסק. אמנם יש אומרים שדוקא בתפלת תשלומין אם אמר מעין המאורע לא נחשב הפסק, אבל בתפלת חובה נחשב הפסק, אך להלכה בכל אופן אין זה הפסק (ולקו"י סי' קח סעי' לא). ועל כל פנים בירושלים מזכירים על הניסים בתפלה ובברכת המזון בשבת בלבד. כך כתב בשו"ת זקן אהרן (סי' קלז) - לרבי אליה הלוי שהיה בדורו של מרן, ולא זקן אהרן וולקין שהיה לפני כתשעים שנה - שלמרות שעושה סעודת פורים ביום ראשון, עיקרו של יום הוא בשבת - ט"ו באדר, ולכן רק בשבת יאמר "על הניסים".

וידוי כמ"ז אדר לפרזים

י. לגבי וידוי, בירושלים לא אומרים וידוי ביום ששי, וכן בשבת לא אומרים "צדקתך", וביום ראשון גם כן לא אומרים וידוי. תל אביבי שהגיע לירושלים ומתפלל מנחה איתנו, לא יאמר וידוי. יש חכם אחד שכתב שיעמוד בצד ויגיד, אבל לא צריך, כי הוא מתפלל בצבור שלא אומרים. ואפילו בתל אביב או בבני ברק או בשאר ערים, אם לא רוצים לומר וידוי ביום ראשון ט"ו אדר, יש להם על מה שיסמכו, מפני כבודה של ירושלים, "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", אבל לכתחילה כן יאמרו וידוי.

אבל במעורת פורים

יא. יש כמה דברים יפים בספר זקן אהרן, לדוגמא, אבל תוך י"ב חודש לפטירת אב ואם, או תוך שלשים יום לשאר קרובים, אסור לו לשמוע כלי שיר, ואם רוצה לכבד את בעל השמחה, יכנס בזמן של הפסקה, או דרשה, יתן את המתנה, זה העיקר... ויצא. וכל השנה על הוריו יקפיד על זה, יש רק אבא אחד ואמא אחת... ואם בפורים הולך במאה שערים, ובכל הרחוב שומעים שירים, או בשמחת בית השואבה, והוא תוך י"ב חודש, וכי יעלה לחסידות קרלין ויאמר להם: תפסיקו, אני תוך י"ב חודש... מי ישמע לו... האם צריך להימנע מללכת במקומות האלו? או שהולך לבית של חבירו בפורים, ושומעים שם שירים בטייפ או במחשב, "ליהודים היתה אורה ושמחה"... וכי יאמר להם, רגע, אני תוך י"ב חודש, תפסיקו את השירים... יגידו לו: אל תבוא...

גם אבל חייב בשמחת החג

יב. בחזון עובדיה (פורים עמ' קפ) כתב שיכול האבל להשתתף בסעודת פורים הנערכת מחוץ לביתו, אבל אם יש שם כלי נגינה ימנע האבל מלהיות שם. אך בהערות למטה (עמ' קצד) ציין לדברי שו"ת זקן אהרן (סי' רג), ומי שיענין היטב בתשובתו בפנים, יראה שכתב שלגבי פורים אבלות י"ב חודש בטלה, שהרי

עוד כתבו בספר אור לציון (ח"ג עמ' קפ), הרי על פי הקבלה (הגהות הרש"י על עין חיים פס"ו שער ג) לא עושים שילוח הקן בימי העומר, כי מצוה זו מעוררת רחמים, ומי העומר הם ימי דין, ולמעלה זה גורם להתנגדות, ואם כן זו מצוה שהזמן גרמא, ולמה בספר החינוך (מצוה תקמה) כתב שגם נשים חייבות בשילוח הקן? ותירץ כאן לפני החרבן כאן לאחר החרבן. אבל זו לא קושיא, מצות שילוח הקן שייכת בכל זמן, ומי שיעשה שילוח הקן בעומר גם לחכם בן ציון יקיים מצוה, ורק על פי הקבלה ימנע.

³ שאלו אותי על מה שנכתב בילקוט יוסף (עמ' שפב) לגבי בן עיר שהלך לכרך, תושב תל אביב שמגיע לירושלים, למה תל אביבי ולא בחור ישיבה בני ברק? לחדש לך שגם בתל אביב יש בחורי ישיבות בני תורה, לכן כתוב תל אביבי...

אבל חייב בכל מצוות שבתורה ומכללן שמחת פורים, וכן בשמחת בית השואבה שנאמר "ושמחת בחגך", או בפסח, וכיון שהאבל חייב לשמוח בחג, מותר אף בתזמורת. מה שאין כן חתונה ובר מצוה וכדומה שאינו חייב ללכת ולשמוח שם. ועוד שאין אבלות בפרהסיא בפורים (חזו"ע עמ' קפז), אף שפורים עולה למנין שבעה, ולכן אם יאמר לפניו ביתו תפסיקו את השירים, זו אבלות בפרהסיא. ומי שיקרא את תשובת זקן אהרן⁴, יראה שהעלה להקל בכלי שיר.

אילו היה רואה היה מסכים

ג. אנחנו אף פעם לא חולקים ח"ו על מרן האבא זצ"ל⁵, אלא צמודים אליו בכל ההלכות, ומה שראיתי שאחרים חולקים, על הרוב לא יורדים לסוף דעתו, ולא בגלל שהוא אבא שלנו, אלא בגלל שזו האמת, שהלכה כמותו בכל מקום. אני שמעתי את המילים הללו מבבא סאלי בשנת תש"ל, שאמר אותן למרן, ואני הייתי נער צעיר וזכיתי להיות אתם בחדר לבד, ואז בבא סאלי אמר למרן: בשמים מכריזים עליך שבכל מקום הלכה כמותך! מרן היה אז בגיל 49 - נולד בשנת תרפ"א, וכך אמר לו בבא סאלי. אנחנו מתבטלים תמיד למרן בהלכות, אבל בהלכה הזו אניני יודע אם היה למרן את הספר זקן אהרן וראה את כל התשובה, וכנראה רק ראה את האחרונים שהביאוהו בקצרה, וכאן חושבני שזה המקום היחידי שאנו אומרים, שאם היה רואה את כל התשובה, לא היה כותב בהלכה למעלה שאבלי ימנע בפורים מכלי שיר, ואילו מרן זצ"ל היה רואה היה מסכים, וכעין שאומרים על מרן השלחן ערוך, שאילו היה רואה דברי הראשונים היה חוזר בו. אם מרן היה חי איתנו - חבל שנפטר, הרב שך והרב אלישיב נפטרו בגיל 102, ונגזרה הגזרה שהרב נלקח מאיתנו - הייתי רץ אלינו במהירות האור... ואומר לו: אבא, תראה את הזקן אהרן. ואני מכיר את מרן שמיד היה מסכים⁶. לכן הלכה למעשה, מי שנמצא תוך "ב חודש לאב ואם או תוך שלשים יום לשאר קרובים, מותר לו לשמוע כלי שיר בסעודת פורים.

"שהחיינו" בבוקר

יד. בשיעור הקודם למדנו שצריך לקרוא את המגילה לנשים, ולברך להן שלש ברכות - "על מקרא מגילה", "שעשה ניסים", ובלילה "שהחיינו" - ולמרות שכבר יצא ידי חובה, חוזר ומברך בשבילן⁷. לגבי ברכת "שהחיינו", יש אשכנזים שנוהגים לברך "שהחיינו" גם בבוקר, וספרדי שנמצא במנין של אשכנזים, לא יענה אמן על ברכת שהחיינו שמברכים ביום, משתי סיבות,

⁴ יש לי את הספר הזה, מישהו שמע שהזכרתי אותו בשיעור והביא לי במתנה, ויש שם תשובות שהרבה אחרונים לא ראו, ואחת מהם בהלכה הזו.

⁵ ואם כתבנו כדעת מרן לפני ארבעים שנה ואחר כך חזר בו, במהדורה השניה עשינו כוכב למטה וכתבנו תיקון, ובשביל זה צריך להחליף פלאטה בדפוס, אז עלה 32 דולר, והיום יותר...

⁶ מרן לא היה מתעקש, פעם פסק (בהליכות עולם ח"ב עמ' מד) שמי ששונה כוס תה או אוכל פירות, ואחר כך נכנס לשירותים, זה הפסק, וכשיוצא יברך שוב, והביא כמה אחרונים של זמננו. ובאתי למרן בזמנו, והראיתי לו מה שכתב הרמב"ן על הר"ף (פ"י דפסחים דף כד. מדפיו) שיציאה לבית הכסא אינה נחשבת הפסק, שהרי אין איסור גמור לאכול בשירותים, ומי שיש לו סוכריה או מסטיק בפה לא חייב להוציא, ובפרט בשירותים שלנו שהוא נקי, ורק לברך שם אסור. ואף שיש סוברים שכיון שאין רגילות להיכנס לבית הכסא עם מאכלים, זה נחשב הפסק, מכל מקום ספק ברכות להקל. מרן קרא פעמיים את דברי הרמב"ן כדי להיות בטוח, ואמר: אתה צודק. שאלתי אותו, אבא, אני יכול להורות כך? אמר: כן (וכן השיב בכת"י בבוקר ב"י ח"ל"ד עמ' ו). וכך כתבנו בספרים (עין יצחק ח"ב עמ' תקה, שלחן המערכת ח"ב עמ' תקצב, וילקו"י שבת א' ח"ד עמ' תקצא, ימ"ג עמ' תשסד) שכניסה לבית הכסא אינה נחשבת הפסק.

הייתי מגיע למרן לפני שהתחיל ללמוד, הקפדתי על זה, כי יש שהיו מגיעים לרב באמצע הלימוד, ובאמצע שהיה כותב תשובה על עגונה, שואלים בנושא אחר. פעם הרב שאלתיאל עמר יזכר לטוב, ראה מישהו שנכנס למרן ודיבר עמו נגד איזה הלכה שכתב, והרב היה אומר הכתיבה, תפס את העט למעלה, ועשה לו: טוב, טוב... והמשיך לכתוב. הרב שאלתיאל יצא לאותו אחד ששאל ואמר, אתה תפרסם שהרב הסכים אתך? כן. אמר לו, אני מפרסם שזה שקר וכזב, לא הסכים אתך ולא בטיח. אחר כך ניגש למרן ושאל אותו, הרב הסכים אתך? אמר לו מרן: וכי על זה דיבר? לא ידעתי... אפילו לא שמע על מה דיבר. לכן הייתי בא למרן לפני הלימוד שלו, או בבוקר אחרי התפלה, ומראה לו בכתובים, לא בעל פה.

כמה תקלות קרו בגלל שבאו למרן כשהיה טרוד בלימודו, אינני רוצה לומר שמות של מחברים שכתבו בשם הרב דברים לא נכונים, למשל אחד כתב שמרן אף פעם

אחת, לפי שלרבותינו הברכה בלילה פוטרת גם את הבוקר, ונכון שהאשכנזים יוצאים ביד רמ"א (ס"י תרצב ס"א), אך לדידן זו ברכה לבטלה. ועוד, שאחר שבירך "על מקרא מגילה", אם יענה על ברכת שהחיינו, זה הפסק בין הברכה לקריאה "ויהי בימי אחשוורוש" וכו' (ילקו"י פורים עמ' תקלח). אבל הסיבה השניה לא כל כך מוכרחת, שכן כתב המאירי במגן אבות (ס"י א' עמ' טו) שעניית אמן מענין הברכה עצמה שבירך אינה הפסק, כגון אדם שהתחיל להניח תפלין, ושמע את חברו מברך "להניח תפלין", וענה אמן, כיון שעניית אמן היא קיום השבח וההודאה שבברכה, אינו הפסק. ויש לדון אם זה דוקא על אותה ברכה או על כל שבה, הארכנו בזה בילקוט יוסף בהלכות תפלין (ס"י כה סעי' נח, ח"א מהדור' תשפ"א עמ' תקצט). ולפי זה יתכן שאם עונה אחר ברכת שהחיינו אין זה הפסק, אחר שזו הוספת שבח לבורא יתברך, אבל אין לענות אמן בעיקר מחמת הטעם הראשון, שלדידן זו ברכה לבטלה.

"הרב את ריבנו" בעשרה

טו. גם לגבי הברכה האחרונה שבסוף קריאת המגילה, שהיא ברכת "האל" הרב את ריבנו", אין עיקרה אלא מנהג (מגילה כא), והיא נאמרת דרך שבח והודאה, ואינה בכלל ברכת המצוות, כמבואר בחידושי הריטב"א (שם), שלכן היא פותחת ב"ברוך", אף על פי שהיא ברכה הסמוכה לחברתה. וכן כתב בפרוש הרשב"ץ (ברכות יא. דף נג ע"ב). לכן אין לברך אותה אלא בעשרה, שאז יש פרסומי ניסא, וכמו שאמרו בגמרא (יבמות טז. וכתובות ז) להביא עשרה אנשים כדי לפרסם הלכה מסוימת. אבל כשקורא המגילה לפני בני ביתו, אין לברך ברכה זו. וכן פסק בארחות חיים (הלכות מגילה אות ז) בשם הירושלמי⁸, וכן כתב הכל בו (ס"י מה). ואף שיש עשר נשים יברך ברכה זו, אבל אם יש רק תשע נשים לא יברך. ואם יש איש שלא שמע את המגילה, מצטרף אליהם לעשרה.

להקת פוסקים

טז. הבן איש חי (פרשת תצוה אות יג) כתב, שמנהגם בבגדאד היה לברך ברכה אחרונה אף ביחיד. ובאור לציון (ח"א ח"א"ח ס"י מ"ח, ח"ד עמ' שטז) הצדיק את המנהג, וכתב שמי שרוצה לנהוג כן ראשי. אולם מרן זצ"ל בשו"ת יחווה דעת ח"א (ס"י פ"ח), הביא להקת אחרונים שכתבו כדברי הירושלמי שלא מברכים ברכה אחרונה אלא בעשרה, ואין להתעלם מכל הפוסקים הללו, ומהם מרן בבית יוסף (ס"י תרצב), הרמ"א (שם ס"א) ומהריק"ש (שם), מהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול

לא אמר "ברוך שמה" בראש חודש, אבל זה לא נכון, ועדיף לאמרו מאשר לומר את ה"יהי רצון" המיוחס לבעל החמדת ימים. לכן צריך לבדוק כל דבר.

גם לגבי ברכת הבמבה, באתי למרן לפני שהתחיל ללמוד, וצילמתי לו את דברי רבינו ירוחם (נטי"ח ח"ב דף קמג ע"א), תרומת הדשן (ס"י כט), כסף משנה (פ"ח מהלכות ברכות ה"ה), מגן אברהם (ס"י רב ס"ק יח), הגאון רבי זלמן (ס"י רב סעי' יז), ח"י אדם (כלל נא ס"א), משנה ברורה (ס"י רב ס"ק מד, וס"י רח ס"ק יב, וס"י רח ס"ק לג, ובביאור הלכה ס"י רד ס"יא), והרב קרא את הכל והסכים לברך האדמה, וכן עשה מעשה בעצמו. בירחון אחד כתבו שמה שסיפרתי על מרן שבירך על במבה "בורא פרי האדמה" זה שקר, אבל שאלתם אותי? איפה בין אדם לחבירו? כך כותבים! אני העדתי שמרן בירך האדמה, ואחר כך אמר מה אתה מביא רק אחד, תביא עוד... אדם שעושה לשם שמים לא נכשל, ויש לנו מטרה אחת, להנחיל את ההלכה בצורה נכונה.

⁷ הראוני ריטב"א (מגילה כא). שכתב, שבברכות שלפניה הקורא עצמו מברך, ולא אחד יקרא ואחד יברך, טוביה חטא וזיגוד מנגיד? (פסחים ק"ג). [א.ה. הביאו המשנ"ב בשער הציון (ס"י תרצב ס"ק ו). וכן הובא ביחווה דעת ח"ד ס"י יא, ובהל"ע ח"ג עמ' קל, ובחזו"ע שבת ב עמ' רנו. וכן בילקו"י שבת א ח"ב עמ' תשסב, וח"ד עמ' שלו, ופסח ח"א עמ' שכח. ולגבי הקורא את המגילה לנשים, מרן בספריו חזו"ע פורים עמ' סה, מאור ישראל ח"ג עמ' רפח, יחווה דעת ח"ז ס"י קצא, לא הביאו, כי הריטב"א איירי בקורא שיוצא ידי חובה בעצמו, ולא על דין אע"פ שיצא מוציא, וכמ"ש הכף החיים (ס"י תרצב אות יד). ע"ש].

⁸ כמו בברכת המזון: "האל" הזן אותנו ואת העולם כולו וכו', או בברוך שאמר: "האל" אב הרחמן, ואפילו שכבר אומרים "אלוקינו" מלך העולם, וזה לכאורה כפול, אפילו הכי כך מנהגנו. וכן בברכה רביעית של ברהמי"ז: לעד "האל" אבינו (יב"א ח"א ח"א"ח ס"י יא אות מג, מאור ישראל מגילה כא). ואומרים "לעד" כמו הגרסאות הקדומות.

⁹ הירושלמי הזה לא מוכר, אבל הארחות חיים - אחד הראשונים - מעיד שכן כתוב בירושלמי, והוא נאמן עלינו. כמו שהביאו הפוסקים מה שכתבו בירושלמי "מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה", כלומר מי שישן ביום ראש השנה - מזולו ישן. ואמנם אנחנו לא יודעים איפה הירושלמי הזה, אבל כך כתבו הפוסקים ואנחנו סומכים עליהם, ולכן ישתדל שלא לישון לפני חצות היום בראש השנה.

(סי' מח), והעיד הגאון רבי דוד עמאר בספר תפלה לדוד (דף פו.) שכן מנהג ירושלים, וכן העיד בספר אורה ושמחה, הובא בשדי חמד (מערכת פורים סי' יא). וכן העיד על מנהג זה הגאון רבי אהרן בן שמעון - משפחה של הרב הצדיק רבי שלמה בן שמעון זצ"ל - בספר נהר מצרים (הלכות פורים אות ג). וכן כתבו המקובל מהר"י אלגאזי בשלמי צבור (דף שכז), ספר קמח סלת (דף קפג), רבי יצחק עטייה בספר רוב דגן (קונטרס אות לטובה אות לב), רבי חיים פלאגי בספר מועד לכל חי (סי' לא אות קח), רבי אברהם הכהן משאלוניקי בספר טהרת המים (מערכת ה אות פח), רבי אלעזר בן טובי בספר פקודת אלעזר (סי' תרצב), רבי יצחק אבולעפייה בספר פני יצחק (הלכות ברכות אות ס"ה), רבי דוד צבאח בשו"ת שושנים לדוד (סי' מח), ספר יוסף אומץ יוזפא (סי' אלף וצ"ד), ספר מאורי אור (דף קנט). וכן דעת הפרי מגדים, והדרך החיים מליסא, והמשנה ברורה, ועוד. כל הפוסקים הללו, בין ספרדים ובין אשכנזים, פסקו שלא לברך ברכה אחרונה אלא בעשרה, שלא כדברי הרדב"ז בח"ב (סי' תרסה) שפסק לאומרה אף ביחיד. ובא הבן איש חי וחלק, וכתב שמנהג עירם בגדאד לברך, ושכן ראוי לנהוג. ופלא שבאור לציון חיזק את המנהג הזה, ולא חשש לכל הפוסקים שמרן ההביא, ולכל הפחות היה לו לחוש לסב"ל.¹⁰

קידוש בבית כנסת

יז. אם תשמעו מי שמברך ברכה אחרונה ביחידות - למה מתעקש, קבל האמת ממי שאמרה, תראה את כל הפוסקים שהביא ביחוד דעת - לא תענו אחריו אמון, וכמו שלא עונים על מי שמברך "שהחיינו" בבוקר, שספק אמון לבטלה לחומר. וראיה לכך מהמנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת, שיסודו מבואר בגמרא (פסחים ק:), וכתב בשלחן ערוך (סי' רטט) שיותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת, כיון שאין עכשיו אורחים שאוכלים בחזרים הסמוכים לבית הכנסת, ואין קידוש אלא במקום סעודה, וכן מנהג ארץ ישראל. ע"כ. אבל יש מקומות שעושים קידוש לזכות את הרבים שלא עושים קידוש בביתם, שלכל הפחות ישמעו בבית הכנסת, ויצאו ידי חובה מדאורייתא. והנה הרשב"ץ (ח"ג סימן רמו) - רבי שמעון בר צמח - קיים את המנהג לקדש בבית כנסת בליל שבת, ואפילו הכי כתב בשו"ת יכין ובוועו (סימן קח) שהרשב"ץ עצמו לא היה עונה אמון על קידוש בבית כנסת, כי אין שם סעודה, משום שספק אמון יתומה להחמיר, ושב ואל תעשה עדיף. מכאן ראייה שלא עונים אמון אחר ברכה שלדין אין לברך, ואף שהורה להם לברך לא ענה אמון. וכל שכן כאן שלדעת רוב הפוסקים זו ברכה לבטלה, כמו שהביא ביחוד דעת, וכן ביביע אומר (ח"ח תאו"ח סי' נו), ובחזון עובדיה (פורים עמ' פט), ובמאור ישראל (טבעת הפלך עמ' רב), ובילקוט יוסף (פורים עמ' תכט) - התורה של מרן רחבה - שלא יענה אמון על ברכה זו.

אשה עונה על ברכות שהיא פטורה מהן

יח. יש חכם אחד מבני ברק שהביא "ראייה" לענות אמון, ממה שאשה שהיא בעזרת הנשים ושומעת את התוקע מברך "לשמע קול שופר", עונה אחריו אמון, וכן אדם שקם בבוקר ומברך על הלולב בסוכתו לפני תפלת שחרית - יש מקפידים על כך, אבל לפי ההלכה הנכון יותר שיברך על הלולב לאחר החזרה ולפני ההלל (ילקוט יוסף ארבעת המינים עמ' תקלח) - ואשתו שומעת אותו מהמטבח, עונה אחריו אמון. וכן כשמברך על סוכה - וזה לא בקידוש - אשתו עונה אמון, למרות שאם היא תברך ברכות אלו, לדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' ציצית ה"ט, ופ"ו מהל' סוכה ה"ג) ומרן (סי' יז ס"ב, וסי' תקפ"ט סי' י) זו ברכה לבטלה, ועל כרחך שהולכים אחר המברך, שאם הוא נוהג כהוגן עונים אחריו אמון, וגם כאן שהמברך נוהג כרבותיו, עונים אחריו אמון. זו הראייה שמביא, וחולק על מרן שכתב ביביע אומר ח"א (תאו"ח סי' כט אות ט) וח"ט (תאו"ח סי' לח) ובשו"ת יחווה דעת ח"ד (סי' לא), שהשומע אשכנזי המברך על ההלל בראש חודש, לא יענה אחריו אמון.

נרחה קראו לה

יט. אבל מה הדמיון, הרי זה שביך על השופר, הלולב והסוכה, בירך כדת וכדין, אין על כך שום מחלוקת, ולכן תענה אמון, אבל מי שביך "שהחיינו" על

¹⁰ לא חייבים בכל דבר להצדיק את הבן איש חי, ואין חובה בכל דבר לומר איפכא מסתברא ממרן זצ"ל, זה לא כתוב בעשרת הדיברות... פעם מרן אמר לי על מחבר אחד: אם היה כתוב עשרת הדיברות ביביע אומר גם על זה היה חולק... הרב תפס את הראש שלו, לומר איפכא מסתברא בכל דבר.

את הספרים אור לציון הוציאו לאחר פטירת חכם בן ציון, על המועדים ויורה דעה, ומי אמר שכל זה ממנו, וכי אמר את כל האחרונים שהביאו בהערות. לכן כל הלכה צריך לבדוק אותה, ואין בזה שום פגיעה, להפך, אנתנו מגדלים בכך את כבודו.

מקרא מגילה בבוקר, או בירך "הרב את ריבנו" ביחיד, או בירך על ההלל בראש חודש - שלדעת הרמב"ם (פ"א מברכות ה"ט, ופ"ג מחנוכה ה"ז) והשלחן ערוך (סימן תכ"ב) אין לברך ברכה זו - לדין זו ברכה לבטלה. זו לא דרכה של תורה לחלוק כך, צריך לכון בתפלה "וחננו מאתך חכמה בינה ודעת"...

ספק אתרוג מורכב

כ. יש אחד שהביא ראייה כמה שעונים "אמן" על כל אחד שמברך על ארבעת המינים, והרי רוב האתרוגים מורכבים, בפרט של העדה החרדית... ואדם ששומע את חבירו שמברך "על נטילת לולב", למה לא יחוש שמה מברך על אתרוג מורכב, ואיך יענה אחריו אמון? על כרחך שמוותר לענות אמון גם על ברכה שהיא ספק לבטלה. אבל באתרוגים יש ספק ספיקא, שמה האתרוג מורכב, ושמה כמי שכתב להכשיר את האתרוגים הללו, וסמך על הרמ"א (בתשובה סי' קיז), וכן על שו"ת סבא קדישא (ח"ג סי' יב) שהאריך בזה. ומועיל ספק ספיקא בחילול שבת ובעגונה, וגם מועיל לדבר הזה.

ברכה אחרונה על שתיה

כא. סיפרתי לכם שפעם בישיבת חזון עובדיה היה אצלנו ר"מ אשכנזי - בדרך כלל הקפדתי מאז שהישיבה קמה לפני כ-35 שנה, לקחת רק רמ"ם ספרדים, לתת להם פרנסה, "ומבשרך לא תתעלם" - ופעם הבאנו ממלא מקום חסיד ערלוי, ישבנו במשרד, והוא שתה כוס תה חם, לאט לאט, ואחר כך בירך נפשות, ועניתי אחריו אמון. הוא ידע יביע אומר (ח"ה תאו"ח סי' יח), שאנחנו הספרדים פוסקים כדעת הרמב"ם (פ"ב מהל' שביית עשור ה"ד, ופ"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ט) שצריך לשתות רביעית בבת אחת, אבל האשכנזים פוסקים כדעת הראב"ד (פ"י מהלכות תרומות ה"ג) שיכול לשתות אפילו קימעה קימעה, תוך כדי אכילת פרס, ולכן שאלו: מדוע כבודו ענה אמון, הלא לשיטתכם זו ברכה לבטלה. הוא ידע גם מה שמרן כתב שלא עונים אמון אחר אשכנזי, וחשב תמיד... השבתי לו, יש ספק ספיקא, שמה כדעת הראב"ד, ושמה כדעת הגינת ורדים (תאו"ח כלל א סימן יז) - רבי אברהם הלוי שהיה ספרדי לפני מעל 300 שנה - ועוד אחרונים, שבדבר שהרגילות לשתות מעט מעט כמו תה וקפה, גם הרמב"ם יודה שמברכים ברכה אחרונה. וכיון שיש ספק ספיקא עניתי אחריו אמון (יב"א שם בסוף התשובה). הוא נהנה מאוד ואמר, זה חידוש בעיני.

עטיפת הישמעאלים

כב. תראו, חלק האשכנזים לא מתעטפים בטלית כמונו, אלא עוטפים גם את העיניים. אבל כתב רבי חיים נאה (קצות השלחן בבדי השלחן סי' יז אות יד), שהישמעאלי לא יכול ללכת כשעיניו מכוסות, אחר כך יפול לרצפה... ועטיפת הישמעאלים היינו שהיו מכסים את פניהם ועיניהם גלויות, ומי שיתעטף באופן שמסתיר את העיניים לא יצא ידי חובת עטיפת ציצית (עין יחווה דעת ח"ה סי' א). וראיתי לאחד שכתב שזו ברכה לבטלה, ולפי זה אם נשמע מי שמתעטף כך שמברך על הטלית, אולי לא יענה אחריו אמון? אבל זה לא נכון, כי אחר כך הוא מוריד את הטלית על כתפיו, וזו לא ברכה לבטלה, ולכן יענה אחריו אמון.

סיכום

כג. לסיכום, על כל חשש ברכה לבטלה לא עונים אמון, אלא אם כן יש ספק ספיקא (יב"א ח"ח תאו"ח סי' כה אות ח), אבל לא כל אחד צריך לחשב את דעות הפוסקים, ובשביל זה יש ילקוט יוסף... ועל כל פנים השומע מי שמברך "שהחיינו" בבוקר לא עונים אחריו אמון. שמעתי את הרב וייס (הרב המקדים) קורא מגילה, והוא קורא מאוד יפה, אבל אם יקרא לנו מגילה ויברך "שהחיינו" בבוקר, לא יענה אחריו אמון, כבודו לא יפגע... וכן מי שמברך "הרב את ריבנו" ביחיד, לא עונים אחריו אמון. שבוע הבא שיעור כרגיל.

יש אחד מבני ברק שחיבר סט שלם, כתב הלכות בכל הנושאים, ולא מזכיר יביע אומר, וכי זה מה שהקב"ה רוצה מאיתנו? הקב"ה רוצה תורת אמת, אבל זו לא דרכה של תורה. ביביע אומר מזכיר את האור לציון, לפעמים מסכים ולפעמים לא, אבל לא מתעלם, וגם בילקוט יוסף כתבנו: וכן כתב האור לציון. היה ר"מ אחד באיזה ישיבה, שדיבר השבוע נגדי ואמר, למה הוא תוקף ביזדים. כל התלמידים מחו ולא נתנו לו לדבר, והוא קם וברח... טוב עשו התלמידים... אני מדבר דברים נכונים, ומנחיל את הדרך של מרן, לא סתם אומרים מותר אסור, אלא יש לנו דרך מסוימת בהלכה.